

ACC. N:R M. 11273

Vid samtalet var Nils Persson, född 1874, närvarande.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

"Jag är född på Ivetofta nr 5, och sedan har jag bott i Ivetofta i alla mina dagar, så jag har inte varit någon flyttfågel.

Jag har varit och sett, när de la' grundstenen till Ifö-
verken. Det var 1886. Det var en som hette doktor Nielsen, som var den förste här var, och han hade hittat en kalkfyndighet på Ivö klack. Och sen byggde han en kalkugn. Jag gick i skolan då, så läraren hade hela klassen med sig för att titta på när de la' grundstenen. Men sen var jag inte vid fabriken förrän sommaren efter jag hade blivit konfirmerad. Då var jag där tre månader. Det var 1888.

Ugnen låg ungefär mitt i 'fabriket'. Den låg på en holme, som de kallade för Koholmen. Det var en stor ugn. De som byggde upp den kom härifrån trakten, mest från Gualöv och Ivetofta. En som hette Malmberg var med och byggde upp den. Sen blev han slaktare och var inte vid fabriken längre. Jag tror han var ett års tid på Ivön.

Det var inte mycket fabriksbyggnader före 1900. Det fanns ett litet slamverk, och så var det chamottefabriken. Slamverket kom sen efter kalkugnen, och sen körde dr Nielsen ju på

med lite byggen, men de var inte stora. Nielsen var en företagsam karl. Han hade tegelbruk vid Gualöv och en stor gård vid Allarp och körde häremellan. Och så hade han väl gott om pengar med. Han 'tydde' klara sig han, men så kom det en som hette Hermansen; han hade gott om pengar han med, men han 'tydde' göra av med dem också.

Första gången jag arbetade vid fabriken, på sommaren, så malde jag chamottekvarnen. Jag kastade ner lera i en kvarn. Så var det maskineriet som tog det och folk på nedre våningen, som brände det och så blev det tegel. Det var eldfast tegel, som användes till ugnar. De gjorde inget annat tegel än eldfast.

Nielsen var ensam, bolag hade inte han. Men han 'tydde' inte mer, och när han inte 'tydde' mer, så var det att lämna det. På 90-talet begynte det att sätta fart här. 1900 började jag igen. Jag var uppfödd med att passa kreatur, och jag ville hellre köra hästar än arbeta på fabriken, men hur det var så kom jag dit ändå. Jag skulle egentligen ha rest till Amerika, men så gifte jag mig, och så fick jag stanna hemma. Och sen var jag på fabriken i 40 år. Till den 22 februari 1940, då tåget körde över mitt ben. Så nu har jag gått här i 9 år, men humöret

är det inget fel med ändå! Jag är ensam sedan tre år, men jag har mina blommor och mitt, så det går. Under de 40 åren var jag knappt borta en dag. Annars stannade de nog gärna hemma en dag, om de kände sig krassliga. Sjuk-kassa fanns det från början. Bruket hade egen sjuk-kassa strax, redan på 90-talet.

Andra gången jag började på fabriken, så lossade jag lera vid hamnen. Det var nog arbetsamt, men vid den åldern kände man inte om det var tungt. Jag hade 18 öre i timmen för 10 timmar om dan, det var inte mycket att föda familj på. Första gången jag arbetade vid fabriken då på sommaren hade jag 63 (?) öre i timmen, för då arbetade jag på ackord, men det är en annan sak.

Jag köpte det här huset 1898, men jag köpte det egentligen till min gamla mor, för det var då jag hade för mig att jag skulle till Amerika. - 1.80 om dagen det var inte mycket att försörja en gammal mor och en 'frua' och en 'liden parvel' på, men det gick. Vi fick ligga på sjön och fiska, gumman och jag, och vi tog så mycket fisk att vi hade tillräckligt själva och dessutom kunde sälja en del. Men det var ju ett rysligt nattarbete. Upp klockan 3 om morgnarna, hem och få sig en tår kaffe

och så ner till fabriken till kl. 6 och så vara i selen hela dagen. Så skulle de gå an med folk nu! Det gick inte, det.

Vi fick gädda och abborre, gös och brax och lake och alla de sorter. Visfiskade både med nät och med krok och ryssjor med. Med not fick man alla sorters fisk. Och på vintern pilkade vi. Jag har ju fiskerättighet. Det var nog bra, att vi hade fisket, men man fick ju 'vaga', det var tröttsamt. Men det 'hjalp' betydligt.

Det var inte mer än 13 hus i Bromölla då, tre bondgårdar och 13 hus! Nu är det väl 200 och det förslår nog inte det. De 'kallte't' för Tunby (Tynnby) förr, den gamla bebyggelsen.

1900 var det väl ungefär 150 man i fabriken; i början var det inte alls många. Men nu är de över 2000.

I chamotten blandade de allt material till teglet. Den låg vid sidan om kalkugnen på Koholmen. Om vintern kunde de inte gå ut på holmen utan att bli våta, men de jämnade snart ut jorden där och fyllde ut så att det blev fast mark. Det började de på med med detsamma. Det syns inte ett dugg efter de gamla byggnaderna nu längre. Allting är nytt.

Nielsen hade två förmän. Det var svenskar, Petter Dahlberg och så var det Långberg. Det var galizierna, som kom med de första fruntimren utom några gamla käringar härifrån trakten, som arbetade där förut. De hade med stenen att göra. Dels så klappade de och då hade de formar, som de la 'klafsen' i, och så klappade de och gjorde stenarna fina. Nu har de pressar till det arbetet.

Cementen började de med 1906. Allt materialet kom från Ivön. De tog kalken till cementen från den 'söndre' änden av Ivön och kaolinen från den norra. Så hade de båtar, som forslade hem det där, 8-9 pråmar efter var båt. De gjorde två resor om dagen vanligen, men ibland fick de köra tre.

Galizierna hade sina bedrävelser. Dem vill jag inte nämna något om. Judarna hade tagit på sig slammeriet och skulle skaffa allt folk, och de kunde inte få folk här till det. Det kunde vara bortåt 300 polacker här, och av dem arbetade väl 150 på Ivön med att bryta kaolinen. Det första slamverket räckte inte till, det var bara ett litet ett. De där judarna hade tagit på sig allt som hörde till kaolinproduktionen och hade något visst betalt per ton. Men ingen visste riktigt vad gali-

zierna hade och inte hur mycket judarna fick. De använde galizier till allt som hörde till slamverket. Det försvann till stor del under första kriget det där systemet; de flesta galiziererna åkte hem, men en del har stannat kvar, och de är ju svenskar numera. Alla utlänningar har så väldigt lätt att lära sig svenska, och de var väl inte här mer än ett halvt år, förrän de kunde tala svenska. Men vi svenskar kunde inte förstå ett ord av vad de sa'. En del av dem reste hem på vintern, när det frös till.

Det var bondbygd här vid sjön, innan bruket kom till. Jag köpte det här huset 1898. 1916 fick jag köpa ett stort stycke jord till av kronan, och där hade jag några djur. Och alltsammans skulle skötas, fast jag hade fabriken om dagarna. Men jag fick ju hjälp av min hustru. Nu har jag satt av jord till två av mina pojkar, så de har byggt sig villor på den jorden, där jag förut hade åkrar."